

Ivar Aasen

1813 – 2013

Ivar Aasen på Karl Johans gate 1892. Foto: Carl Stormer, NB.

I. Aasen

Ivar Aasen
1813-1896

Norsk måltrøskar og forfatter
La grunnan til eit norsk skriftmål
bygd på talemålet
Pått hjelp av biskop Jacob Neumann
i Bergen i 1841
Med stønad frå Det kongelige Norske
Videnskabselskab i Trondheim
gavla han inn dialektprøver frå heile
landet 1842-47.

Ivar Aasen, født i Ørsta 1813 og død i Kristiania 1896, ville ha vore 200 år i år. Dette jubileet vil vi sjølvsagt markere. Aasen var landets største språkforskar. Han er kjend for forskinga si i norske dialektar og som skaparen av eit nytt norsk skriftspråk. Dette kalla han landsmål, ikkje bygdemål, ei offisiell norsk målform som vart heitande nynorsk. Ivar Aasen var òg skjønnlitterær forfattar.

Med denne utstillinga markerer vi òg Språkåret 2013 – ei feiring av det norske språkmangfaldet, og at Det Norske Teatret er 100 år.

© Universitetsbiblioteket i Bergen, www.uib.no/ub

Tekst: Jan Olav Gatland, Bibliotek for humaniora

Formgeving: Pedro Vásquez, Manuskript- og librarsamlingane

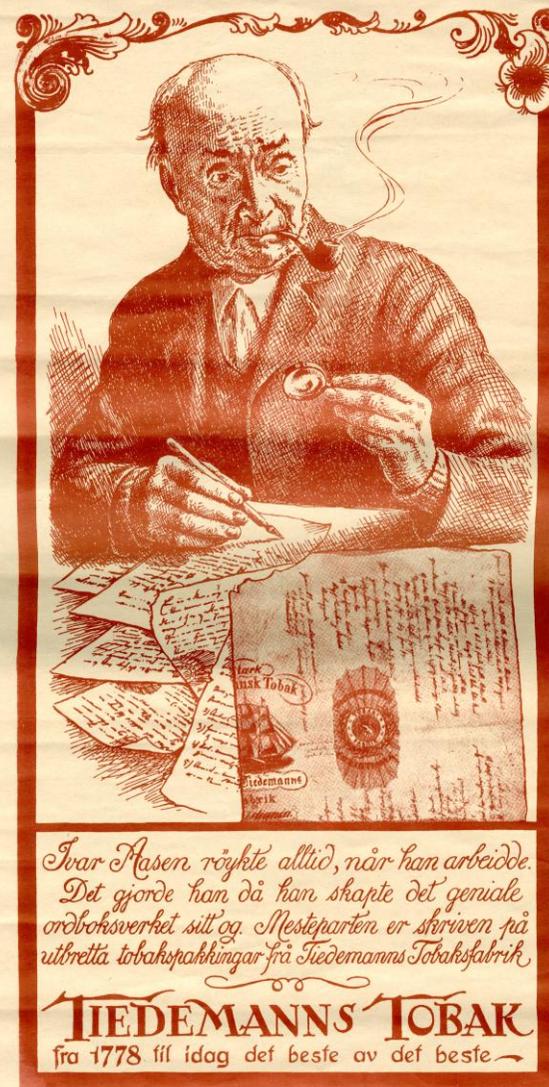
Omslag: Ivar Aasen, byste av Arne Møland reist i samband med Noregs

Mållags 100-årsjubileum i 2006.

Foto: Pedro Vásquez

Foto neste side: Paul Mork, Nasjonalbiblioteket

Katalogen er også tilgjengeleg på UBs heimeside.

*Ivar Aasen røykte alltid, når han arbeide.
Det gjorde han då han skapte det geniale
ordboksverket sitt og. Mesteparten er skriven på
utbretta tobakspakningar frå Tiedemanns Tobakfabrik*

TIEDEMANN'S TOBAK
fra 1778 til idag det beste av det beste

Ivar Aasen røykte støtt, for det meste den billige og lette langpipetobakken *Petum optimum* frå Tiedemanns Tobak.

Fire utvalde verk om Ivar Aasen

1913 – Garborg, Arne, Anders Hovden og Halvdan Koht: *Ivar Aasen : granskaren, maalreisaren, diktaren. Ei minneskrift um livsverket hans.*

1975 – Myhren, Magne: *Ei bok om Ivar Aasen*

1996 – Venås, Kjell: *Då tida var fullkomen, Ivar Aasen*

1996 – Walton, Stephen: *Ivar Aasens kropp*

Ivar Aasen-variantar

Foto fra <http://www.aasentunet.no/>

Foto Olav N

Little Big Joe

Eilifursinreed

Ivar Aasen og Bergen

Ein utstillingskatalog til 200-årsjubilanten

Bergen
2013

Første turen til Bergen

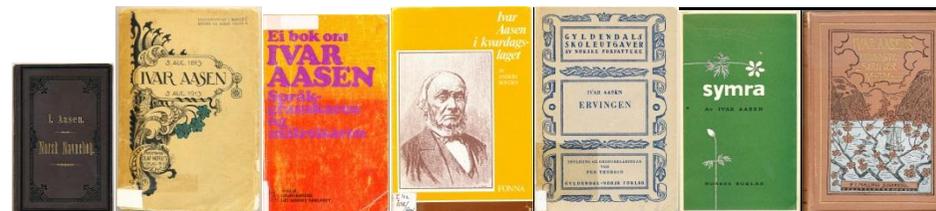
Si første første lange reise heimanfrå gjorde Ivar Aasen til Bergen, ei reise som skulle bli eit avgjerande vendepunkt i livet hans. 30. juli 1841 kom han til Bergen, og i bagasjen hadde han ei samling av 509 plantar, sirleg ordna etter Linné, og manuskriptet til ein grammatikk, kalla *Den søndmørske Dialekt*. Aasen fekk etter kvart møte dei fremste vitskapsfolka i Bergen, alle svært sentrale i starten av Bergens Museum. Grammatikken gjorde størst inntrykk, først på biskop Jacob Neumann som var "i sit Komptoir omgivet af Bøger i Tusindtal". Han såg evnene til Aasen og oppfordra han til å vise grammatikken til overlærer Lyder Sagen og rektor Hans Holmboe, og deretter bringe den tilbake til Jacob Neumann for gjennomlesing. Dei spurde Aasen om økonomi, utdanning og alder. Han var 28: "Det sidste spørgsmaal bringer mig altid til at blues som en 40aargammel Pige; thi jeg skammer mig meget over at ikke være kommen videre, og ikke at have udrettet mere end jeg burde have gjort for 10 Aar siden."

Knud Knudsen: Bergen 1870, UB Spesialsamlingane, UiB.

Minibiografi

- 1813 – 5. august, født i Ørsta
- 1831 – lærar i Volda
- 1833 – oppl av prost H. C. Thoresen på Herøy
- 1835 – huslærer hos kaptein Ludvig Daae på Solnør i Skodje. Interesse for språk og botanikk
- 1837 – byrja ei systematisk undersøking av dialekten på Sunnmøre
- 1841 – første reise til Bergen. Skreiv dagbok
- 1842–46 – på reise. *Reise-Erindringer og Reise-Indberetninger 1842–47* først utgitt ved H. Koht i 1917. Aasen samla òg folkeminne: *Norske Minnestykke*, 1921–23.
- 1848 – *Det norske Folkesprogs Grammatik*
- 1850 – *Ordbog over det norske Folkesprog*
- 1851 – fekk livsvarig stipend av Stortinget
- 1853 – *Prover af Landsmaalet i Norge* med framlegg til eit nytt felles skriftspråk bygd på dialektane
- 1854 – *En liden Læsebog i gammel norsk*
- 1855 – *Ervingen. Sangspil i een Akt*. Skodespelet utgjeve anonymt.
- 1856 – *Norske Ordsprog*
- 1860 – *Norske Plantenavne*.
- 1863 – *Symra, two Tyllfer med nya Visor*. Diktsamling med kjende dikt som "Nordmannen" ("Millom bakkar og berg"), "Gamle Norig" og "Dei gamle fjelli"
- 1864 – *Norsk Grammatik*
- 1873 – *Norsk Ordbog*
- 1876 – fullførte *Norsk Maalbunad*, utg. 1925
- 1878 – *Norsk Navnebog*
- 1896 – 23. september, dør i Kristiania av hjertesvikt.

Ivar Aasen-selskapet

Til historia om Ivar Aasen og Bergen høyrer sjølvsgt stiftinga av Ivar Aasen-selskapet i Bergen i 1992. To solide professorar (emiriti) i nordisk ved Universitetet i Bergen står som initiativtakarar, Jarle Bondevik og Oddvar Nes, saman med førsteamanuensis Terje Aarset ved Høgskulen i Volda. Desse tre har gjort ein kjempejobb med å samle inn Ivar Aasens manuskript, transkribere handskriftene og skrive innleiingar.

Ivar Aasen-selskapet har i hovudsak hatt til oppgåve å gje ut utrykte manuskript etter Ivar Aasen i serien *Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet*. I perioden 1992 – 2006 kom det ut ti bøker med tekstar på Norsk bokreidingslag i Bergen.

Jarle Bondevik og Oddvar Nes. Foto: På Høyden

- 1992 *Sunnmørsgrammatikkane av Ivar Aasen*
- 1994 *Målsamlingar frå Sunnmøre av Ivar Aasen*
- 1995 *Målsamlingar frå Bergens Stift av Ivar Aasen*
- 1997 *Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter av Ivar Aasen*
- 1998 *Målsamlingar frå Trondhjems og Tromsø Stifter av Ivar Aasen*
- 1999 *Målsamlingar 1851-1854 av Ivar Aasen*
- 2000 *Dansk-norsk Ordbog*
- 2001 *Målsamlingar 1855-1861 av Ivar Aasen*
- 2002 *Målsamlingar 1862-1883 av Ivar Aasen*
- 2006 *Nammesamlingar av Ivar Aasen*

Ein planlagd parallellserie med kommentarar og studiar er komen med ei bok:
1998 *Ivar Aasen-studiar* (red. J. Bondevik og O. Nes).

Neumann var begeistra for grammatikken og bad Aasen skrive ein kort epistel om seg sjølv. Nokre dagar seinare kom sjølvbiografien på trykk i Bergens Stiftstidende saman med utdrag frå innleiinga til sunnmørsgrammatikken. Gjennom Neumann kom Aasen i kontakt med F. M. Bugge, preses i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim, som gav Aasen eit stipend til å granske bygdemåla i landet og finne tilbake til "vort tabte Oldsprog". Oppgåva til Aasen var vidare "af det Almene eller saa at sige Typiske i de forskjellige Dialecter at construere en systematisk Bearbejdelse af en Grammatik og en Ordbog, der kunde tene som Basis for Indførelsen (naturligviis successiv) af et almindeligt og ægte norsk Skriftsprog".

Under opphaldet i Bergen var eit av Aasens "fornemste Ønsker" å få besøke Bergens Museum, og i dagboka ramsar han opp alt han har fått sjå: "Det skjønneste af Alt er dog Fuglene, hvoraf især Kolibrierne udmærke sig ved en Pragt, som man ikke kan forestille sig uden at have seet dem."

Ivar Aasen på strilelandet 1843-44

"Efter omtrent syv Ugers Ophold i Eivindvig forlod jeg endelig dette Distrikt den 13de Mai [1843] for at gaae over til Nordhordlehn, hvor jeg vilde opsøge et passende Opholdssted for at iagttage Sproget. Dette blev imidlertid ikke nogen let Sag, da dette Distrikt ikke har noget Middelpunkt eller noget betydeligt Samfærseissted udenfor den store By, og i denne vilde jeg naturligviis ikke opholde mig; desuden har det kun eet Postaabnerie udenfor Bergen, nemlig Lindaas, og dette ligger i Udkanten af Distriktet."

Ivar Aasen reiste rundt enno nokre dagar, mellom anna tok han seg over til Hamre på Osterøy, ein stad "som jeg efter Landkortet ansaa for Middelpunktet av Nordhordlehn". Han budde fleire dagar i gjestgjevarhuset Hamreplassen, men kom snart til at staden var "ubekvem til noget længere Ophold". I sine reiseminne nemner Aasen vidare at han for til Hausvik (budde der i nesten to veker), deretter til Haus, Mjelde og Steinestø, men fann ingen høveleg stad å slå seg ned for ein lengre periode.

I Haus kom han til skikkelege folk og hadde det godt, skriv han. Dessutan heldt dei ting på garden Mjelde ovafor Haus, og kvar dag tok han seg ein tur til den vakkert plasserte garden. Ekstra interessant var det å bli kjend med Johannes Veset som budde eit stykke oppi Mjeldalen. Aasen var med han heim, fekk vite at Veset

hadde skrive mange songar og var ein mann med store kunnskapar og ei uvanleg ånd – "og alligevel fører denne Mand den same simple Dragt og Levemaade som hans Sambygdinger". (Veset hamna seinare på Stortinget.)

I førstninga gjorde ikkje strilane noko godt inntrykk på Aasen. I mange sine auge var det mistenkjeleg med ein slik omreisande person, og han blei sett på som ein splint. Sjølv blei han frustrert av å reise rundt slik utan å få ro på seg. I eit brev skreiv han at han ville reise til ei av øyene nord for byen der han kunne bu i tre-fire veker: "Længer vil eg ialfald ikkje blive i dette ubeleilige Distrikt og blant disse dumme og halvville Folk." Han skulle få eit anna inntrykk etter kvart, og uttalte året etter om strilane: "dog er disse Folk ikke saa slemme, naar man først bliver velkjendt med dem".

Etter å ha reist rundt på strilelandet ein månads tid fekk han fekk det rådet om å ta inn hos "Lensmand Brudvig paa Lillebergen (omtr. 1 ½ M. fra Bergen)". På garden Litlebergen i Meland budde han i godt over åtte månader, heilt fram til 19. mars 1844. Han vart buande mykje lengre enn han hadde trudd fordi Vitskapsselskapet i Trondheim ikkje sende han stipendpengar på det tidspunktet dei hadde lova.

Han var heldig med val av bustad, for lensmann Christian Brudvig var ein mann med "megen Erfaring og Indsigt" som gav han fleire "Oplysninger om Distriktets Dialekt". Aasen skal ha fått lov til å sitje på lensmannskontoret med skrivninga si, og lærte slik mange ting om målføret ved å lytte til alt det folk sa. Innsamlinga av dialektord resulterte i handskriftet *Oplysninger om det nordbordrehske Almuesprog*.

Aasen fekk òg god tid til å ordne og systematisere dei store samlingane sine, og til å reinskrive ulike kladdar og utkast. I dagboka skriv han: "Saaledes udarbeidede jeg her en Grammatik, der omfattede alle de Dialekter, som jeg til den tid Kjendte, og var derhos indrettet som Grundlag til en Grammatik for Landets Almuesprog i det hele." Skriftet fekk tittelen *Samlinger til en Grammatik for det norske Almuesprog* og vart gjort ferdig i desember 1843.

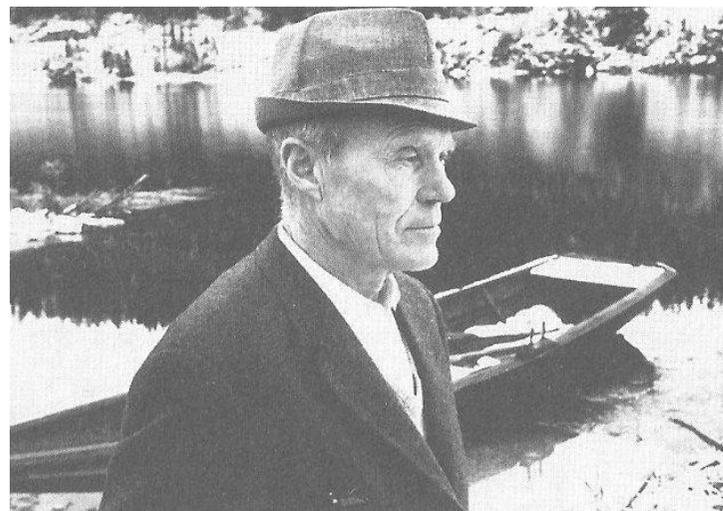
Mange han møtte, både i byen og på strilelandet, forstod ikkje heilt kva han dreiv på med: Målet, kven bryr seg vel om det, sa dei. Aasen nemnde i eit brev at det var heller sjeldan at han traff på folk "som kunne indsee at en Reise for Sprogets Skyld" kunne vere til nytte, eller passe for folk som var ved sans og samling. Men i Bergen møtte han iallfall forståing for si spesielle interesse.

Tarjei Vesaas om Ivar Aasen

Det går mangt et menneske
og ser seg fritt ikring
for Ivar Aasens skuld
– den stille og vise
nedbrytaren av grenser,
den rolege og sikre
oppbyggaren i eit folk.

Det klåre ljuset attved sanningane,
med bod om kven vi er,
og kva vi sjølv har,
og at vi alle bur her.
Så enkelt at ein
aldri tenker på det,
som når døra heime
let seg opp.

(Prolog i Dagbladet 18.11.1950)

Tarjei Vesaas, <http://www.listal.com/viewimage/301491>

"Nordmannen" ("Millom bakkar og berg")

Millom bakkar og berg ut med havet
heve nordmannen fenget sin heim,
der han sjølv heve tufterna gravet
og sett sjølv sine hus oppå deim.

Han såg ut på dei steinutte strender
det var ingen, som der hadde bygt.
"Lat oss rydja og bygja oss grender,
og so eiga me rudningen trygt".

Han såg ut på det bårutte havet;
der var ruskutt å leggja ut på;
men der leikade fisk ned i kavet,
og den leiken den vilde han sjå.

Fram på vetteren stundom han tenkte:
Giv eg var i eit varmare land!
Men når vårsol i bakkarne blenkte,
fekk han hug til si heimlege strand.

Og når liderna grønka som hagar,
når det laver av blomar på strå,
og når næter er ljosa som dagar,
kann han ingenstad vènare sjå.

<http://www.loc.gov/jukebox/recordings/detail/id/1100>
Lytt til innspelinga med Hjalmar E. Røren, 1906.

Knud Knudsen: Piger fra Hamre, Osterøen, UB Spesialsamlingane, Ui.B
Jentene har på seg dei karakteristiske filthattane som Ivar Aasen nemner i skildringa av kledebunaden i Nordhordland.

Strilemålet skil seg ut

I innleiinga til *Ophlysninger om det nordhordlehniske Almuesprog* skriv Aasen følgjande:

"Det nordhordlehniske Almuesproget adskiller sig, med Hensyn til de grammatikalske Former, baade fra Sogns og de nordligere Distrikters Sprogarter; medens det dog i visse andre Henseender har meget tilfælles med det sognske. Dialektens indvortes Forskjelligheder ere ikke af nogen Betydenhed; i visse Egne ved havet findes vel nogle Egenheder i Udtalen, men disse kunne blot ansees som en Overgang til de nordenfor herskende Sprogarter. Den vossiske Dialekt bliver her adskilt fra det nordhordlehniske og senere behandlet for sig selv."

Aasen blei meir og meir engasjert i strilemålet og skreiv sidan til vennen Niels Alstrup 29.3.1844: "I den nordhordlehniske Dialekt fandt jeg lige til den sidste Tid bestandig et og andet nyt, hvoraf meget findes at være ældgammelt og nationalt."

I si halvårsmelding til Vitskapselskapet i 28. juni 1844 skreiv Aasen at arbeidet hans hadde gått svært bra, og nemnde som døme talet på nye ord han hadde samla inn: 500 frå Nordhordland, 150 frå Voss og 300 frå Hardanger.

Strilane: "en mærkverdig Slægt"

Under opphaldet gjorde Aasen diverse notatar om strilane, og seinare skreiv han mellom anna følgjande: "Husene ere her ogsaa sædvanlig smaa og uanseelige, hvilket dog synes mere at grunde sig paa gammel Skik end paa Fornødenhed; thi Indbyggerne ere for en stor Deel temmelig velstaaende og adskillige Registreringer og Skiftebreve, som jeg havde Anledning til at see, viste en ikke ubetydelig Formue. Disse Folk sætte imidlertid helst sin Formue i Penge og fast Eiendom, hvorimod de med megen Forsigtighed afholde sig fra al Stads og alle kostbare Bekvemmeligheder.

Nordhordlehnjerne, eller som deres Naboer sædvanlig kaldte dem: Strilerne (hvilket ellers er et Øgenavn), ere virkelig en mærkverdig Slægt, blandt Andet ved sin urokkelige Paaholden af Forfædrenes gamle og simple Sæder. Ligesom Husene ere meget simple, saaledes er ogsaa Kost og Levemaade meget tarvelig eller saa at sige slet, hvilket sidste ellers gjælder om alle Kystdistrikter i dette Stift. Klædedragten er meget simpel og gammeldags, især blant Havfolket, som derfor ofte spottes af deres mere pyntelige Naboer. Denne Spot er imidlertid uden Grund; thi Dragten hos disse Øboere er meget bekvem for Folk, som jævnlig færdes paa Søen, og det simpleste er jo ogsaa det naturligste.

Troierne ere sædvanlig af sort eller ogsaa graat Vadmaal, de række ned over Hofterne og ere meget vide, samt ofte uden Kiler og Rygsøm; ogsaa Buxerne ere meget rummelige og sædvanlig korte. Kvindfolkene bruge korte Troier; deres eneste Stads er den saakaldte Brystdug; de have forskjellig Hoveddragt, Pigerne gaae med bart Hoved eller med sorte runde Huer, hvilke sidste ogsaa tildeels bruges af Konerne. Disse bære ellers almindeligviis hvide Huer, ved Havet hoie og smale, i Fjordene mere brede og nedhængende; her have de ogsaa sorte Huer med et Opslag af Ræveskind. Baade Mænd og Kvinder gjøre megen Brug af Filthatte med en meget bred Skygge.

Drukkenskab og Løsagtighed vise sig vel ogsaa her, men dog ikke i nogen høi Grad. Oplysningen er, skjønt det ikke mangler paa udmærkede Hoveder, i Almindelighed liden, og Folkets hele Tragten synes henvendt paa Ophold og Erhverv. Man har lastet disse Folk for Egennytte og Smaalighed, imidlertid er denne slet ikke almindelig; man laster dem ogsaa for deres Foragt og Mistænksomhed mot Fremmede; det sidstge havde ogsaa jeg Anledning til at

Arne Garborg: "Minnekvad um Ivar Aasen"

Trøytt naar soli ho stig i hav
stridsmann søkjer sitt svæve;
sæl no søv under hovustav
Ivar Aasen hin gjæve.
Minne vil vaka um denne grav
i all æve.

Lang var dagen og vinna vand,
djup var grunnen aa grava;
alt laag nedvelt i aur og sand;
tungt maatte mannen kava,
fyrr han naadde det me og han
vilde hava.

Råmt han rudde i yrde stygt,
reiv baade rot og runnar,
til ein dag han fekk huse bygt
just paa dei gamle grunnar.
Der skal det staa i tiderne trygt
millom lundar.

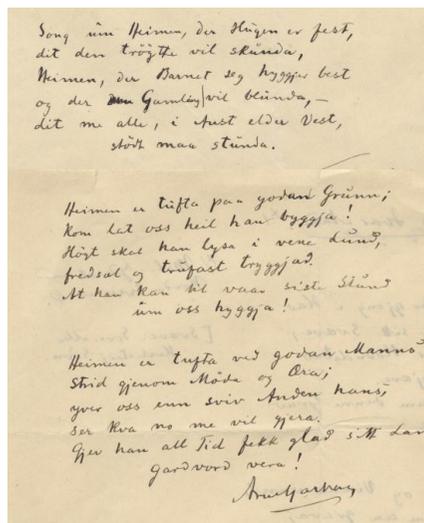
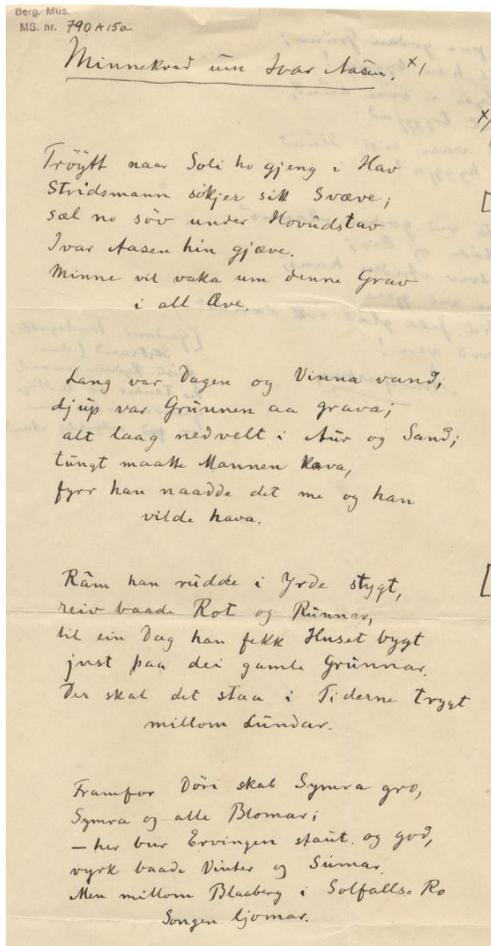
Der skal symra um veggen gro,
symra og alle blomar;
der gjeng ervingen staut og god,
vyrk baade vinter og somar.
Men um lider i solfalls-ro
songen ljomar.

Song um heimen, daa hugen er fest,
dit den trøytt vil skunda,
heimen, der baane seg hyggjer best,
og der gamling vil blunda,
dit me alle, i aust elder vest,
stødt maa stunda.

Heimen er tufta paa godan grunn;
kom lat oss heil han byggja!
Høg skal han lysa i vene lund
fredsæl og trufast tryggja.
At han kan til vaar siste stund
um oss hyggja.

Heimen er tufta ved godan manns
strid gjenom møda og æra;
yver oss enn sviv anden hans,
ser kva no me vil gjera.
Gjev han all tid fekk glad sitt lands
gardvord vera!

Arne Garborg: "Minnekvad um Ivar Aasen"

Diktet er skrive til ein fest i Vestmannalaget, trykt i Den 17de Mai 23.2.1897.
Originalen tilhører UB Spesialsamlingane, UiB.

mærke, deels paa Skydsskifterne, hvor Skydsbøgerne vare fulde af Klager af adskillige Reisende, – dels paa mine Reiser til Byen og derfra tilbage, da jeg ofte maatte henvende mig til ukjendte Folk for Befordringens Skyld, men ogsaa ofte gaae tilbage uden at finde Naade for deres Øine. Folket selv angiver imidlertid en ganske rimelig Grund hertil: paa Grund af Nærheden af en saa folkerig By blive de saa ofte narrede og fornærmede af omstrygende Fremmede, at de tilsidst betragte alle saadanne med Mistanke, og affærdige dem saa kort som muligt. Imod kjendte Folk ere de derimod velvillige og hjælpsomme; og for øvrigt er Karakteren her som andensteds meget forskjellig, hvilket ogsaa er naturligt."

Besøk hos Christie

I den tida han budde på strilelandet reiste Ivar Aasen ni gongar til Bergen, og i oktober besøkte han Bergens Museums grunnleggjar, Wilhelm Frimann Koren Christie:

"Paa en af disse Reiser indfandt jeg mig hos forhenværende Stiftamtmand Christie, en Mand som jeg burde have gjort tidligere Bekjendtskab med, da Ingen af de Store i landet har en saadan omfattende Kundskab om Almuesproget forenet med Interesse for samme, som han har. Denne Mand har ogsaa samlet Materialier til en Ordbog over Almuesproget, og hans Ordsamling indbefatter efter hans eget Udsagn henimod 10 000 Ord, hvilket forekom mig næsten utroligt, da min egen Ordsamling uagtet al dens Rigdom paa den Tid ikke var betydelig større. Christie er desuden i Besiddelse af mange Bøger i det oldnordiske og i beslægtede Sprog; blant Andet fik jeg her see Ihres store Dialektordbog, som jeg saa ofte havde seet Henvisninger til. To vigtige Skrifter, nemlig de nordiske Sprogs Historie af Petersen, og det islandske Sprogs Oprindelse af Rask, fik jeg laant hos ham; og disse Bøgers Læsning var mig udentvivl til betydelig Nytte.

Derimod fik Christie min overfor nævnte Grammatik for de bergenusiske Dialekter til Gjennemsyn, og hans Bemærkninger ved et Par Steder i dette Skrift gjorde at jeg siden forandrede disse."

Aasen var imponert over Christies arbeid, og var hos han fleire gonger. Aasen hadde òg ordsamlinga hans til gjennomsyn eit par veker i september 1848: "Denne Samling er meget stor, men en betydelig Deel af Ordene ere anførte i forskjellig Form paa to eller flere Steder." Ifølge Gustav Indrebø som gav ut Christies *Norsk Dialect-Lexicon* i 1938, inneheld denne mellom 18 og 19 000 oppslagsartiklar. Christie var den første som hadde gått direkte til kjeldene for det norske

folkemålet, det vil seie til dei levande bygdemåla. Han sette "den "Bergenusiske Dialekt og Udtale" svært høgt fordi den kom nærmast islandsk, det vil seie gammalnorsk. Det var ingen problem for "den Bergenusiske Bonde" å forstå islandsk. I 1828 fortalde han: "Jeg har oplæst for kyndige Bønder hele lange Perioder af Islandsk, og de have forstaaet disse næsten bedre enn vort nu brugelige Skriftsprog."

Christie samla på alt som var å finne av norsk kulturarv, og til denne arven hørde naturlegvis det norske målet, også strilemålet. Ifølgje målprofessoren ved Bergen Museum, Torleiv Hannaas, hevda Christie at dette målet som mange no ler av, det er den gildaste arven vi har fått frå forfedrane våre: "Dei segjer at han kunde vera hard til aa refsaa 'velklædt uvitenhed' som vilde giera narr av 'strilemaalet'," skreiv Hannaas i 1918.

Christies gåter

Ivar Aasen gjorde òg ein innsats nå det gjaldt innsamling av folkeminne, og gav ut eventyr og segner. Han samla også på gåter, men viktigaste tilskottet til si eiga samling var Christies 213 gåter med løysingar, som Aasen hadde til gjennomsyn i 1860, Christie døydde frå gåtene sine i 1849, og gåtesamlinga hans kom først ut i 1868. Då hadde redaktør Kristofer Janson redigert og redusert dei til 122 m.a. fordi nokon av dei var danske og mange var "uhøvelege".

W.F.K. Christie

www.stortinget1905.no

Manuskriptet til Christie er skriva på det han kalla ein "Bergenusisk Dialect", som er eit slags ytre hordalandsmål med litt bergensk i. (Jf. G. Indrebø: *Norsk Målsoga*)

"Det Norske Theater"

No kjem atter det norske Theater med sine store latinske Plakater. Stort var det fyrr i dei framfarne Tider, større det verder, til lenger det lider. "Loger, Balkon og Parkett og Parterre" det som er galet, vil stødt verda verre.

So er der ogsaa eit 'Amphiteater', segjer dei store latinske Plakater. Vist maa det vera ei bisneleg Pryda, berre me visste, kvat alt skulde tyda. Kvat vita me, som er fødte med Norsken, Norsken, som rimar seg berre med Torsken.

Kven bryr seg um, kvat Heimfødingen tenkjer? Kvat vil han med sine Stolar og Benkjer, Framstolar, Bakstolar, Kot nedpaa Tufti, Salar og Hjellar og Trev upp i Lufti, Svalar og lemmar og Stekke paa Lidi, Pallar og Ramar og Bolkar i Midi?

Slikt er, som høver i Smaamanns Talen, slikt høver inkje i Stormanns Salen. Fransk maa det heita kvar Fjøl og kvar Filla, fritt fyre kvar ei Heimfødinga Grilla. Daa kann det høva som Skoen til Lesten, Klauvi til Kui og Hoven til Hesten.

Henrik Krohn skreiv òg eit langt dikt til den stor målgranskaren, her dei to første versa av "Ivar Aasen"

Fræge Mann av Bondastand!
Nettupp du oss kunde gjegna [=gagna]
og um beste Arven hegna,
fria trælkat Fosterland.

At du elskar Folket ditt
og ditt Land med Fjell og Dalar,
høyrest paa kvart Ord du talar,
skin or milda Augat ditt.

Det Norske Theater

Ivar Aasen var begeistra for Ole Bull og var på fleire av konsertane hans. Ikkje mindre oppglødd var han då Ole Bull i 1850 grunnla Det Norske Theater i Bergen, med ein nasjonal identitet der der norske skodespelarar skulle spele på norsk språk. Dei gjorde dei òg til ein viss grad, ikkje på landsmål, men på eit fornorska dansk. Våren 1959 sette teatret opp Aasens eige stykke: *Ervingen*.

Men sjølve teatret var ikkje norsk nok for Ivar Aasen; dei brukte for mange utanlandske ord. Han skreiv diktet "Det Norske Theater" der han klaga på dette. Det er ikkje noko godt dikt, men viser ein norskdomsmann fylt med sarkasme og ironi:

Målvener i Bergen

Ivar Aasen var i Bergen seinare, mellom anna i juli 1864. På reisa har han alltid øyrene med seg, slik også denne dagen. Då han passerte Garnes, noterte han i dagboka: "En meget vakker Dag. Hørt meget." Som vi ser skreiv Aasen på riksmål. Men året før skreiv han eit brev på landsmål etter å ha fått eit tilsvarande frå bergensaren Marius Nygaard. Aasen skreiv: "Det var ein Hugnad no i desse Bilom at faa eit Brev i landsmaalet; for det er lenge sidan eg las nokot norsk, og lenge sidan eg skreiv nokot og. Eg balar so lenge med at skriva *um* det, at eg aldri fær skriva nokot i det; og difyre kann det vel turvast, at eg minner meg paa det atter." (16.9.1863)

Marius Nygaard var ein av Aasens mange målvener i Bergen, som talde mellom andre Henrik Krohn, Jan Prahll og Georg Grieg. Desse var aktive i stiftinga av Vestmannalaget i 1868. Dei ville eigentleg at landsmålet skulle ha ei endå sterkare tilknytning til gammalnorsk, men skreiv til Aasen at dei ville støtte han for ikkje å splitte arbeidet med å lage eit nytt norsk mål. Marius Nygaard laga eit utkast til ein grammatikk for landsmålet og sende den til Aasen, som gav han fleire gode innspel. *Kortfattet Fremstilling af det norske Landsmaals Grammatik* vart utgjeven av Gjertsens Forlag i Bergen i 1867.

Marius Nygaard er forresten ein del av dynastiet i Aschehoug forlag, og tippoldefar til noverande sjef Mads Nygaard.

Marius Nygaard

Henrik Krohn

Jan Prahll

Georg Grieg

Brev til Henrik Krohn i Bergen, 1872

Aasen fekk god kontakt med Bergens-kjøpmannen Henrik Krohn, og var oppglødd over at Krohn hadde fått i stand tidsskriftet *Fraa By og Bygd*, eit månadsskrift utgjeve av Vestmannalaget i Bergen i åra 1870 til 1879, eit av dei første tidsskrifta på nynorsk. Men i hovudstaden var det ikkje lett å få tak i bladet, klagar Aasen i eit brev til Henrik Krohn 30. mars 1872:

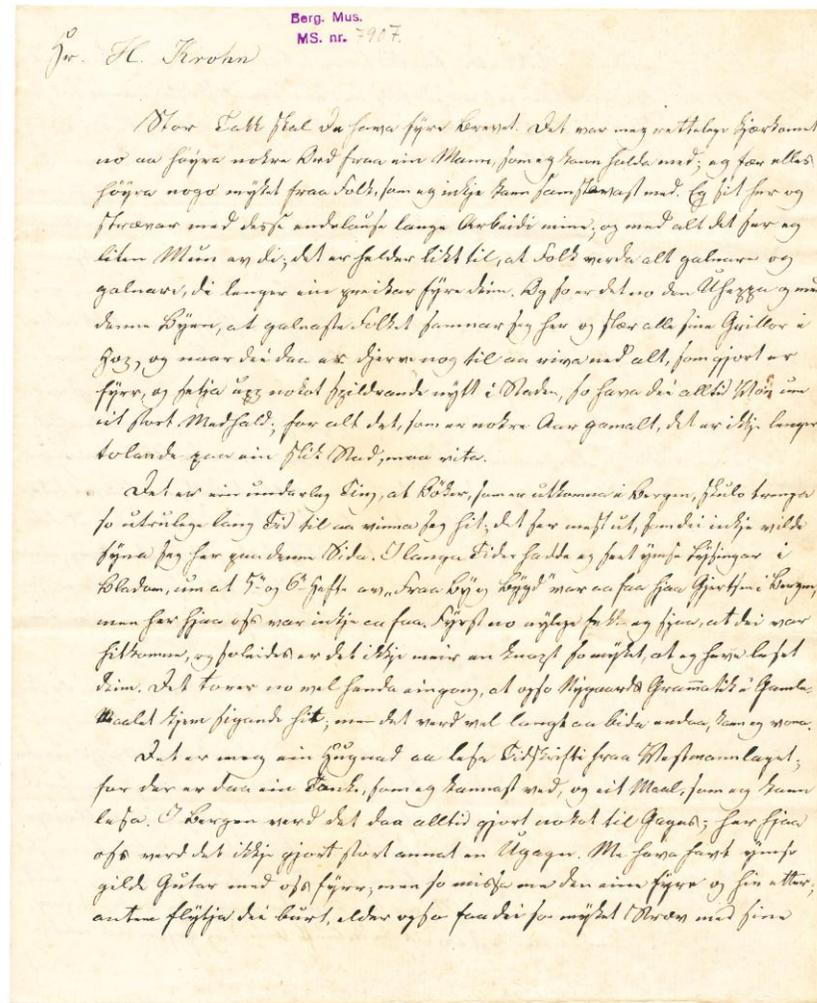
"Stor Takk skal De hava fyre Brevet. Det var meg rettelege kjærkommet no aa høyra nokre Ord fraa ein Mann, som eg kann halda med; eg fær elles høyra nogo myket fraa Folk, som eg inkje kann samstavast med. [---]

Det er ein undarleg Ting, at Bøker, som er utkomna i Bergen skulo trenga so utrulege lang Tid til aa vinna seg hit; det ser mest ut, som dei inkje vilde syna seg her paa denne Sida. I langa Tider hadde eg seet ymse Lysingar i Blodom, um at 5te og 6te Hefte av "Fraa By og Bygd" var aa faa hjaa Gjertsen i Bergen, men her hjaa oss var inkje aa faa. [---]

Det er meg ein Hugnad aa lesa Tidskrifti fraa Vestmannlaget; for der er daa ein Tanke, som eg kannast ved, og eit Maal, som eg kann lesa. I Bergen verd det daa alltid gjort nokot til Gagns; her hjaa oss verd det ikkje gjort stort annat en Ugagn. [---]

Denne Tidskrifti Dykkar likar eg rettelege vel, og helst dei Stykki, som De sjølv heve skrivet. I Fjor ei Stund var det nog inkje fritt, at eg tykte, De leet for vel yver Tydsken og for myket illa yver Franskmannen; men detta er no nokot, som ikkje kjem Maalsaki ved, og med alt det so likar eg Skrifti lika godt. Um det sidste Stykket fraa Dykk (i 6te Hefte) tykte eg endaa, at det var makelaust vel skrivet og betre en alle dei fyregangande. Og difyre var det og som ein Støyt fyre meg aa høyra, at De skulde hava so liten Hugnad av Arbeidet, og so liti Uppmoding til aa helda ved med di. Men det er vel same Uheppa i Bergen som her, at det kann vera mange, som skunda paa, at nokot skal vera gjort, men faae som bry seg nokot stort um det, som eingong er gjort. [---]

Eg kunde visst hava mangt og myket til aa fortelja, men so fær eg daa gjera ein Slutnad paa Brevet, som no alt hever vordet langt nog, endaa det visst er altfor liti Upplysning i det. Det er ein undarleg Ting, at det alltid fell meg so tungt aa skriva Brev; det koster meg so myket Stræv og Studering, at det er reint utrulegt; og endaa gjeng det jamnaste so, at eg ikkje rett kjem oppaa kvat eg skulde skriva, fyrr ei Stund etter at Brevet er avsendt. Men nog derum. Eg takker fyre Helsningi og ynskjer Dykk eit godt Mod og ei god Lukka."

Originalen tilhører UB Spesialsamlingane, UiB.